

Список використаних джерел

1. Новий довідник: Українська мова та література. – К.: ТОВ «КАЗКА», 2005. – 864 с.
2. Українка Леся. Драматичні твори / Передм. С. М. Шаховського. – К.: Веселка, 1982. – 357 с.

Матюшко І.О.

аспірантка,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ЛЕКСИКА РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН»

Цей роман відтворює одну з найдраматичніших і найбільш замовчуваних сторінок історії України – боротьбу українських повстанців проти окупаційної російської влади у 1920-х роках. Автор працював над твором майже тринадцять років, він написаний на основі історичних документів і за характером описаних у ньому подій є надзвичайно близьким до сьогодення.

Таких романів у нас зараз небагато, романів історичних, написаних цікаво, вдумливо, які торкаються теми національної справедливості і приносять не тільки задоволення, а й поштовх до роздумів, бажання самому щось шукати, вивчати, самовдосконалюватись. Думаю, Василь Шкляр усе це знав, і складається враження, що він намагався докласти максимум зусиль, щоб написати саме такий твір.

Роман «Залишенець. Чорний Ворон» до книг, які можна охарактеризувати наступним міркуванням сучасного українського мовознавця, академіка Любові Мацько: «Глибинна пам'ять тексту забезпечується глибинною пам'яттю мови, наявністю в ній таких мовних елементів, які здатні зберігатися і в інваріанті, і у варіантах, пронизуючи усі стани і підсистеми мови сучасної і її попередніх історичних форм. Це можна простежити на тих мовних текстах, у яких використовуються вічні образи культури, традиційні символи і метафори, цитації та інтертекстуальні вкраплення» [1, с. 429].

До звичного сучасного лексикону письменник влив небуденну архаїстику, у діалогах персонажів подекуди зустрічаються жваві насичені слівця та вирази, якими ще й досі рясніє не один діалект української мови. Авторська розповідь чергується з архівними джерелами, які подані мовою оригіналу – російською. І в цьому вся родзинка роману: він читається легко, але водночас це не позбавляє цікавості та великого захоплення від тексту.

У «Чорному Вороні» ми знаходимо як історичну достовірність, тобто реальність подій, образів (прототипів героїв), місць, у яких відбувається дія, так і правдиве відображення життєвих реалій, які насамперед виявляються у звичаях та лексиці. Сам Василь Шкляр зазначає: «... хотів вивчити все про той

час. Який тютюн курили, яка зброя була, що їли, що носили дівчата...» [2]. На рівні лексики початок ХХ століття відображений у словах, які мають авторське тлумачення. Наприклад, «ходя – так тоді називали китайців» [3, с. 11]; «амнестія – застаріла форма слова «амністія» [3, с. 14]; «червінці – так повтанці тоді називали червоноармійців» [3, с. 96]; «упродком – повітовий продовольчий комітет» [3, с. 57]; «полотнянка – документ, посвідка на полотні» [3, с. 50]; «одукований – освічений» [3, с. 50]; «варги – губи» [3, с. 31]; «чавунка – залізниця» [3, с. 61], а також реалії, пов'язані з військовою справою, особливо зі зброєю: «мільси – гранати Мільса» [3, с. 89]; «кукурудза – ручна граната, зовні схожа на качан кукурудзи» [3, с. 62]; «льюіс – британський кулемет часів Першої світової війни» [3, с. 89].

Дуже яскраво автор подає в романі описи обрядів, свят, зокрема: «Різдво справили, можна сказати, по-людському. З дванадцяти пісних страв були на столі свіжі підпалки, узвар, пшоняна каша, цибуля, мед, печена картопля, квашені огірки, помідори, капуста, біла сушена тараня, звісно – кутя...» [3, с. 159]. Твір щедро насичений фразеологізмами: «... Гамалій таки не кидає слів на вітер» [3, с. 48]; «... ми вже добу не мали різки в роті» [3, с. 70]; «... у самого рило в пір'ї...» [3, с. 98]; «... і муха не пролетить» [3, с. 123]; «... ситий голодному не товариш» [3, с. 125]; «змерз як цуцик...» [3, с. 163]; «... десятою дорогою обминали ліси, добачаючи месника в кожному дереві й кущику» [3, с. 164]; «У тій суперечці побили горшки Гупало і Загородній» [3, с. 165].

Стиль мови дійових осіб «Чорного Ворона» переважно розмовний. Так, вже на початку роману зустрічаємо вислови: «Які такі штуки нетребні?» [3, с. 10]; «Не можна без цього зборонцеві, без страху й жалю швидко себе загубиш...» [3, с. 10]. В іншому місці читаємо: «І ви їм вірите, ма'?» [3, с. 65]; «... ей-бо-пресь, правда. Живий твій Веремій» [3, с. 67]; «Хлопці принесли кавунів і доброї калганівки, вип'ємо по чарупині» [3, с. 176]; «Ти диви, – гмикнув захоплено Завірюха...» [3, с. 176]. Часто трапляються запозичення з російської та давньоруської мов, певним чином переоформлені за нормами української: «Скільки я можу тебе калавурити?» [3, с. 13] (з рос. «караулить» – стерегти); «... і коли нарешті заліз у кухву, відчув неабияку втіху. Темна гаряча вода огорнула його по груди» [3, с. 13] (кухва – давньоруська назва великої діжки).

Василь Шкляр настільки негативно змальовує червоноармійців, що їхні репліки, висловлені російською мовою, передає в українській транслітерації, причому практично всі вони мають яскраво виражений зневажливий характер і є відповідним чином емоційно-забарвленими. Наприклад, «І балакаю не по-руські, а по-шулявські, ви мене понялі?» [3, с. 34]; «Ємеля, рвьом когті атседова!» [3, с. 36]; «Міласті просім! – увернув довгобразий Кузякін, сяючи поголеним черепом» [3, с. 123]; «Не боїсь, – скосив на нього око Сеня. – Здєсь тебе нічево не грозіт» [3, с. 167].

Цей роман унікальний за своєю суттю: засоби виразності мови письменника дозволяють відтворити не лише історичну картину, але й психологічну атмосферу того часу. Як говорить про подібні твори польська дослідниця Дорота Корвін-Пйотровська, «Оскільки весь текст трактують як

експресію якогось уявного простору, то всі його елементи метафорично «розпросторюються» – розповідь також стає своєрідним описом, тобто презентацією просторових зв'язків через дії персонажів» [4, с. 85].

Рівень документальності твору та ставлення до неї ми можемо побачити в епілозі «Від автора», в якому говориться: «На цьому ми й прощаємося з отаманом Чорним Вороном. Більше немає достовірних джерел, щоб простежити його шлях до кінця...» [3, с. 379]. Ця фраза підтверджує, що головним для Василя Шкляра у романі є історична правда, а отже, зважаючи на відсутність достовірних джерел, розповідь закінчується на останній згадці про отамана Чорного Ворона. Інші свідчення на рівні легенд автор до уваги не приймає.

«Залишенець. Чорний Ворон» посідає особливе місце в творчому доробку письменника. Мова романів Василя Шкляра ще чекає фундаментальних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / Любов Іванівна Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 607 с.

2. Шкляр В.М. Нестерпна легкість жанру для наших письменників виявилася найважчою. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/CULTURE/vasil_shklyar_nesterpna_legkist_zhanru_dlya_nashih_pismennikiv_viyavilasya_naytyazhchoyu.html

3. Шкляр В.М. Залишенець. Чорний Ворон [Текст] / Василь Миколайович Шкляр. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 384 с.

4. Корвін-Пйотровська Д. Проблеми поетики прозового опису / Дорота Корвін-Пйотровська / Переклала з польської Зоряна Рибчинська. – Львів: Літопис, 2009. – 208 с.